

ranca következtében állandóan veszítenek jelentőségükből, addig az aluminium mindinkább előretör a küzdelemben és elfoglalja helyüket. A nehéz fémek korszakán túl vagyunk, következik a „Mag-nal“- (Magnézium + aluminium) korszak. Az aluminium a jövő féme.

EPERJESSY GYÖRGY

Irodalom: Büttner A., Feez F.: Metall aus Lehm. — Juhász V.: Nyers-anyagháború. — Lengyel B.: Világhódító ipari anyagok. — Neumann B.: Lehrbuch der chemischen Technologie und Metallurgie. — Pahl W.: Welt-kampf um Rohstoffe. — Schmidt A.: Die industrielle Chemie in ihrer Bedeu-tung im Weltbild. — Deniflée S.: A könnyűfémek sajátságai és alkalmazásai. — Aluminium c. folyóirat.

A nyolcvanéves Gerhart Hauptmann

KÜLÖNÖS SORS ez a Gerhart Hauptmanné! Már négy évtizede, mint a modern német dráma nagy klasszikusát ünnepeljük s művének legjellemzőbb és legjelentősebb része olyan mesz-szire nyúlik vissza, hogy már régen irodalomtörténetnek számít. Juhász Gyula 20 évvel ezelőtt írta róla: „Hatvanéves a kupolás hom-lokával, derűs tekintetével, sasorrával és nem csupán e külsősé-geivel Goethere emlékeztető sziléziai takács, Gerhart Hauptmann, akinek Elsüllyedt harangját, mint gyermekmesét olvastam a Kis Világban és akinek gyermeketeg mosolya annyiszor megkapott az il-lusztrált újságok hasábjain. Az ő sorsa is igen különös sors (de ta-lán mindannyiunké az?): addig bukott sorra drámáival, míg végre örök állócsillaggá avanzsált elő (már életében) a német költészet történetében.“ (Csevegés, a „Szeged“ tárcája 1922.)

Valóban ilyen állócsillagnak, megállapodott, lezárt értéknek számított már öntudatosuló serdülőkorunkban is Gerhart Haupt-mann a német szellemi égbolton. 1912-ben, amikor ötvenedik szü-letésnapját ünnepelték, a Nobel-díjas nagy német drámaíró mögött már ott voltak azok az alkotások, amelyek még ma is elsősorban kapcsolódnak nevéhez. Mert ha Gerhart Hauptmannt mondunk, ál-talában a Takácsok, az égbeszálló törékeny kis Hannele és az El-süllyedt harang szimbolikája jutnak eszünkbe, ezeket ismeri a leg-jobban a nem szakember, ezek élnek a köztudatban. Minden, ami-vel az első világháborúban és a két világháború között gazdagí-totta még a nagy német drámaíró költői művét már kevésbbé is-mert s nem sokkal változtatta meg azt a képet, amelyet róla ki-alakított magának századunk szellemi érdeklődésű embere. Még leginkább a *Naplemente előtt* című drámára figyelt fel, mert benne a hetvenéves költő önvallomását sejtette s stílusos zárókövét annak a fényes költői világnak, amely a *Napfelkelte előtt* című bátor út-törő alkotással indult s oly sokoldalúan ágazta be a német szin-

padi költészetet. A két érdekesen kapcsolódó cím, a kezdet és a vég akkordja, szintén megfogták a lelkeket s valóban ritka szép egység az, amibe az öregedő költő zárhatta alkotó szellemének színes álmait. De a sors különös ajándékaként ez a dráma is tízéves már s Gerhart Hauptmann elérkezett a patriárkális kor határához. Amikor ma neve, arcképe, műveinek méltatása ismét feltűnik mindennütt, ahol érdeklődő lélekkel figyelik a német szellemvilág alakulását, sokan kissé csodálkoznak is, hogy ez a régóta irodalomtörténeti nagysággá magasztosult szellemóriás még itt él közöttünk. Találón írta Thurzó Gábor ezelőtt négy évvel *Az öreg Gerhart Hauptmann* (Napkelet XVI. 2. 94. l.) című tanulmányában: „Aki szájára veszi nevét, szinte joggal kérdezheti: él-e még? Hiszen az irodalomtörténet legendaköre fényesedik már körülötte.”

Természetszerűen a róla szóló irodalom is nagybárra tisztázott körülötte minden kérdést. Így nincs is értelme, hogy a sok tanulmányhoz még egy továbbit írjunk. A megemlékezésnek talán helyesebb módja, ha felvetjük a kérdést: mit is jelentett ennek a nagy német kortársnak szellemi jelenléte a mi életünkben, mivel vésődött nemes írói arcéle maradandóan lelkünkbe, mit köszönhetünk neki? Nem hatáskutatásra gondolunk itt. Gerhart Hauptmann szerepéről a magyar irodalomban már doktori értekezés készült (Rózsa Ilona: Gerhart Hauptmann a magyar irodalomban. Budapest. 1938.) s ez dicséretes szorgalommal felkutatta a szálakat, amelyek az ő költői világából a mi íróink alkotó munkájához vezettek. Gazdag bibliográfia összegezi a Gerhart Hauptmannról megjelent tanulmányokat és cikkeket, művei magyar fordításának jegyzékét, úgyhogy ehhez nem lehet sokat hozzátenni, még a legszorgosabb keresgélés után sem. Persze érdekes lenne, ha meg lehetne szólaltatni a kortársakat, hogy ők is valljanak Gerhart Hauptmannról: mondják el, mikor találkoztak vele először, milyen benyomással távoztak egy-egy drámájának előadásáról, miképpen élt lelkükben tovább egyik-másik alakja. Ez a benső tükröződés világítaná csak meg igazában, mit jelentett Gerhart Hauptmann magyar kortársainak, mert hiszen, amit írásokból és feljegyzésekből ki lehet hámozni, az nem sok, pedig kétségtelenül számos gazdag színházi élményt nyújtott darabjainak egy-egy bemutatója a századforduló körüli évtizedekben s a világháború előtti években.

Ilyen bemutató ihlette meg Juhász Gyulát is Gerhart Hauptmannhoz írt szép szonettjének megalkotására. A fakszimilében közölt kézirat egy üzleti levélpapír leszakított hátlapján található, állítólag a színházi páholyban jegyezte reá a nagy magyar költő szépséges sorait, amelyekben hódolatát fejezi ki Hannele költőjének. Nem véletlen, hogy a nyomortanya égbe vágyó kis betege férközött legközelebb Juhász Gyula lelkéhez. De törekeny, szinte előtűnk átlégiesedő alakja egyidejűleg a szociális apostol, a sziléziai takácsok szószólójának Gerhart Hauptmannját idézi Juhász Gyula lelki szeme elé, úgyhogy a Hannele költőjének írt szonett kemény képszerűséggel lesz, amellyel köszönetet mond költőnk annak, aki a nyomorúságban szynlődők felszabadításáért emelte fel szavát. A *Takácsok* is többször foglalkoztatják Juhász Gyulát, ami természetes is, mert a kollektív hős, a tömeg szerepeltetése a szinpadon

Gerhart Hauptmannhoz.

Hannelé előadására

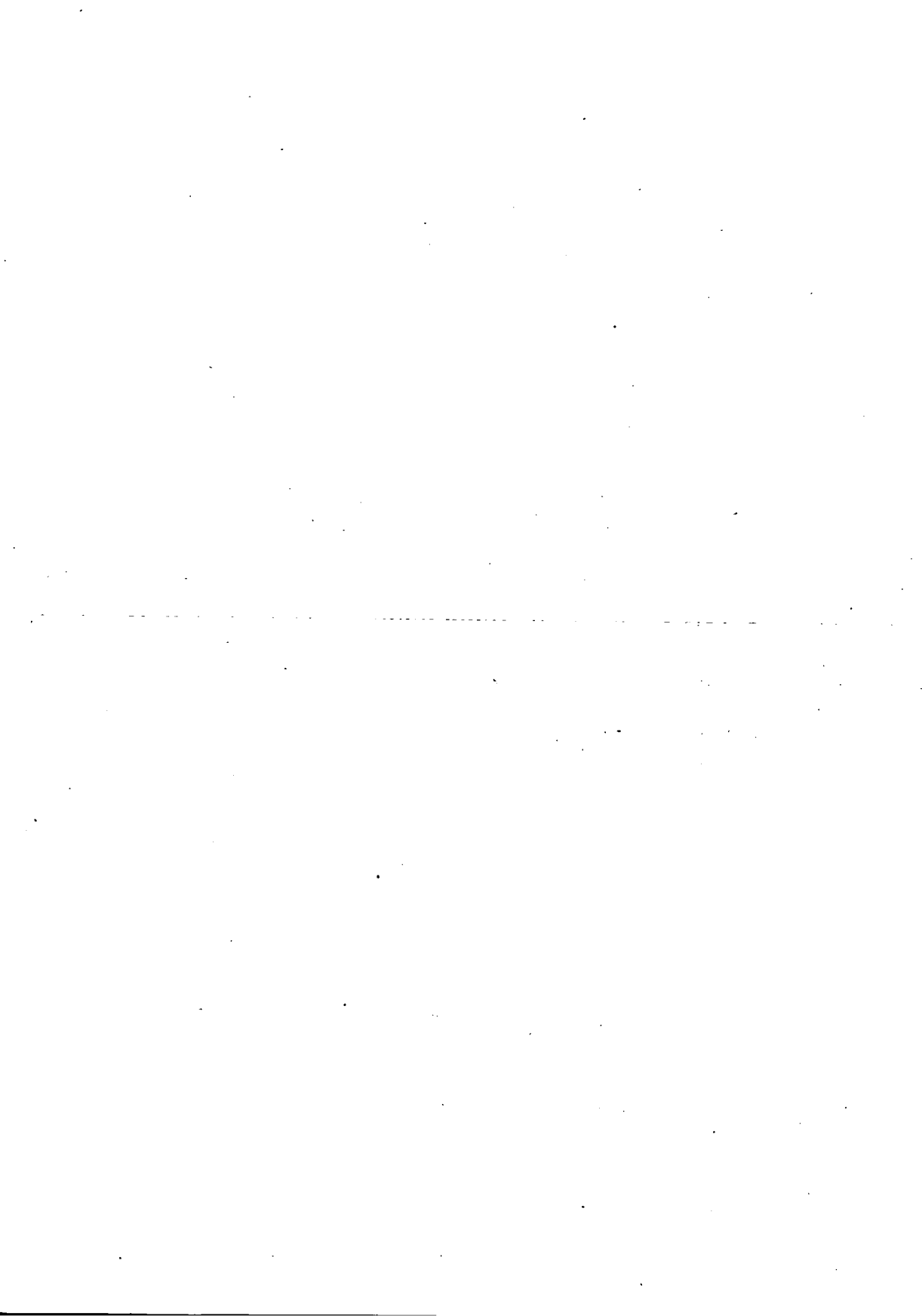
G. H.hoz. - Kibányi Jánosnak

Köszönt az elnyomott és megalázott
Népmillióknak szenvedése, vágya,
az ~~gondolat~~ ^{gondolat} szövő szegény takácsok
és ~~szava~~ ^{Sirama} Hannelék hallelujája.

Köszönt e fájo és fárvát világnak
Könnyes szelme és síró reménye;
Tejed, kinek szavára síp a bánat
És álomszillag gyűl az éjsötétbe:

Apostol és prófeta vagy ma, Költő,
A vérző és vívódó emberöltő
Rád mér, csalogva harcban, gyűlöletben,

Jövő kárpitja intésedre lebben
És álmaid, a tiszták és a mélyek
Valóra válnak ^{meg} és örökre élnek!

nagy hullámverést okozott akkoriban a szellemvilágban. De a szociális jelentőség mellett, nem téveszti szem elől Juhász Gyula a művészi kérdést sem: vajjon lehet-e eredményesen egy-egy darab középpontjába az egyéni hős helyett egy egész társadalmi csoportot állítani, nem kellene-e sokkal inkább ebbeli értelmezésben egyéni hősré bízni egy-egy a társadalmi alakulás forгатagában tragikus ellenmondásba sodort osztály vagy réteg szimbolikus képviselőjét. Így a drámai cselekmény hordozója az egész lelki mivoltában kibontakoztatható egyén marad, amely azonban egyúttal a társadalmi közösségében feszülő, annak sorsát irányító erők hordozójává lesz. Amilyen újszerű és feltűnést keltő volt a Takácsok bevonulása a színpadra, annyira magában rejtette azt a veszedelmet, amelyet találónak jellemez Juhász Gyula: „Ami darabjaikban (t. i. a modern drámaírókéban) igazán maradó, a szimbolikus cselekmény és a dialógus, amelyet Ibsentől tanultak, csak nem adják az egyént, amely Ibsen minden darabján keresztülvonul. Náluk a cselekmény egy paradoxon. Hauptmann a „Takácsok” című darabja, amely a legsikerültebb, szintén azon a ponton veszti el a színpadi talajt. Hőse maga a nép lenne. A darabban a tömeg mindig kevesebbet jelent, mint egy ember, itt a paradoxon, melyet még Hauptmann sem tudott kikerülni. A naturalizmus mindig a regényre utal, amelynek gazdagsága legalkalmasabb a szociális problémák felelevenítésére, mint azt a nagy Zola megkísérelte.” (Előadás a drámáról, kéziratban, 1918. nov.)

Gerhart Hauptmann költői fejlődésében nem ez az egyetlen paradoxon. Valahogy életművének bármely szakát tekintjük, marad valami kielégületlenség bennünk. Ez a Goethe-arcú, goethei változatos költői pályát végigjáró nagy író, költői alakulásának egyik pontján sem nyújtja azt a megnyugtató emberi teljességet, amelyet Goetheben csodálunk s amit a „ganzer Kerl” fogalmában sűrítünk össze. Igaz, hogy Gerhart Hauptmann kora nem kedvez a kikristályosodó művészetnek. A költészet világa hatalmas múlra és annyi nagy alkotásra tekinthet már vissza, hogy szinte nehéz a nagy elődök nyomán megkeresni az időszerű művészet örökérvényű megnyilatkozási lehetőségeit. Amennyire hasonlít Gerhart Hauptmann Goethehez, olyan nyomasztó ennek a költőóriásnak reáeső fénye. De talán még jelentősebb mozzanat, hogy éppen indulása idején, a költészet jelentősége háttérbe szorul, mert a társadalmi erők földalatti morálása nagy világfordulás közeledtét sejteti. A megmozduló társadalmi erők éppen szülőföldjén, a takácsok otthonában, Sziléziában öltenek fenyegető színezetet s igen nagy a csábítás, hogy ezeknek az időszerű társadalmi feszültségeknek adjon hangot művészetében. Úgyhogy már Gerhart Hauptmann első drámaiban felvetődik a világháborúkat megelőző évtizedek kísértő dilemmája: mi az írástudók kötelessége, hogy belekeveredjenek az alakuló társadalmi mozgalmak lendületébe vagy híven őrizték és építgessék az örök Jó, Szép és Igaz papjaiként a művészet időtlen eszményeit és kereteit? Hogy a kérdés ilyenfajta megfogalmazásban egyáltalában felvetődhetett, lelki szétszakitottságunk legbeszédesebb bizonyítéka. Gerhart Hauptmann első drámáján végigsüvít a társadalmi válság vihara, további darabjaiban mindig újra-

meg újra felbukkan a modern család sok kínos kérdése, a mai ember és a mai művész nagy magárahagyottsága és lelki kuszáltsága. De ezt a par excellencé szociális író legalább ugyanannyira izgatja a művészet sokszínű műhelytitka is; amint új művészi irányok vetődnek fel, nem tudja megállni, hogy meg ne kísérelje miképpen lehet azokat saját kifejező erejének szolgálatába állítani. Így állt elő az a mozaikszerű, sajátos hauptmanni mű, amely hol naturalista, hol szimbolista, hol újszerű romantizmust rejt magába. Olyan gazdag, mint a modern művészetek világa, de olyan nyugtalan, befejezetlen is. Valahányszor azt hittük pontot tehetünk a hauptmanni mű mögé, meglepő fordulat következett s szinte Ady Endrénnel mondhatnók: S ha véget mondanál, akkor sincs vége...

De Hauptmann maga sem tudta a kört lezárni. Ezért van az, hogy akik egyetlen látószögbe állították be egyéniségét és költői irányát, csalódtak benne. Amikor az első világháború kitörésekor Romain Rolland seregszemlét tartott, hogy kiket is sorakoztathatna fel a széteső európai lelkiismereti egység vonalán, Gerhart Hauptmannhoz írt toborzó levelére tagadó választ kapott. A háború annyi új kérdést, bonyolult, megoldatlan jelenséget vetett fel, hogy Gerhart Hauptmann a kavargó jelen mellé szegődött, abban figyelte népét. A weimari Németország koronázatlan királyá tette. Amikor 1922-ben 60-ik születésnapján ünnepelték, szemtanuk vallo-mása szerint a tömeg lázas szenvedéllyel rajongta körül, úgyhogy áradata elsodorta a hivatalos kiküldötteket, köztük a köztársasági elnököt. Ugyanaz a weimari Németország azután el is felejtette, sőt kissé zokon is vette tőle, hogy nem lett azzá, amit reméltek tőle. A nemzeti szocialista forradalom napjaiban, megint érdeklődéssel figyelték, vajjon Gerhart Hauptmann hű marad-e eszméihez. Hű maradt a maga módján: a táguló kör embere ő. Amint új meg új gyűrűket vet az emberi fejlődés, a szellem nyughatatlan árja, benne is új kérdések támadnak: az az érzés, hogy még mindig nem volt teljes, amit kialakított magában, mert hisz ime új lehetőségek tör-nek maguknak utat. Vádolható-e ő következetlenséggel? Az maradt, aki volt: felfigyel az élet morajlására és utol akarja érni korát. Mi-lyen őszinte, igaz vallomás magáról a *Naplemente előtt* Clausen ta-nácsosa.

Gerhart Hauptmann tudatos keresője volt a kor mondanivaló-jához legillőbb művészi kifejezési formáknak. Ha volt is benne pró-fétai láz, eszményekért való lángolás, kritikai érzéssel meglátta az írói igehirdetés korlátait, sőt általában az eszmékért küzdő ember tragikumát (Vor Sonnenaufgang, Der Narr in Christo: Emmanuel Quint, Der weisse Heiland). Inkább mondható *poeta doctusnak*, aki szerette a nehéz témákat s az egyszerű, ösztönös művészi megnyi-latkozás helyett, a tudatos problémát megoldó írói munkát. Egyik legutolsó darabjában például Hamlet Wittenbergben töltött ifjúkori élményeit dolgozza fel. Shakespeare gigantikus műalkotásának ár-nyékában valóban merész vállalkozás ez.

S ez a tudatos, olyan sok művészi megoldási móddal kísérle-tező író mindvégig hű maradt a szülőföldi tájhoz és annak emberei-hez. Érdekes paradoxonként ez a nagyon modern európai ember hosszú és sajátos életpályája végéig a német szellemvilág tág ke-

retén belül valamit megőrzött, ami őt sziléziaivá teszi. Vagy talán inkább úgy mondhatnók: a szülőföldhöz való kötöttsége tette lehetővé, hogy ő — aki új szelek elé feszítette vitorláit — nem sodródott el, nem lett világok csavargójává, hanem inkább eszméket váltott, mint földet. Sok vád érte „hütlenségeiért“, a kérdés csak az, nem rejlett-e mögöttük valami mélyebb és lényegesebb hűség ahhoz, ami a talaja, életadója volt. A wittenbergi Hamlet így szól szeretőjéhez: Du bist ein Kind! Das Kind! Du bist das Volkslied. — Talán vallomásnak is tekinthetjük ezt: az ággyán korbán lévő író egy mérhetetlenül színes és változatos művészi élet nyomán odahajlik a forráshoz: a gyermekien egyszerű népdalhoz, amelytől ő nagyon távol szakadt, de amelynek megtartó erejét bizonyára mindig érezte.

KRAMMER JENŐ